
Україна

ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск третій

Упорядники

*Леонід Губерський, Борис Гуменюк,
Павло Кривонос, Анатолій Денисенко*

Київ • 2003

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА
НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК ТРЕТІЙ

Засновники:

Дипломатична академія
при Міністерстві закордонних справ України
Генеральна дирекція
по обслуговуванню іноземних представництв
Київської міської державної адміністрації
Історичний клуб «Планета»

Головний редактор
кандидат історични. наук ***Ан толій Денисенко***

Заступник головного редактора
доктор історични. наук ***Борис Гуменюк***

Відповідальний секретар
П Вло Орленко

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Іван Курас, віце-президент НАН України, академік НАН України, доктор історичних наук

Володимир Яловий, заступник Київського міського голови — секретар Київської міської Ради

Анатолій Орел, заступник Глави Адміністрації Президента України

Леонід Губерський, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук

Борис Гуменюк, ректор Дипломатичної Академії при МЗС України, доктор історичних наук, заступник головного редактора

Павло Кривонос, генеральний директор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв Київської міської державної адміністрації

Сергій Пирожков, заступник секретаря Ради Національної безпеки і оборони України, директор Інституту проблем міжнародної безпеки, академік НАН України

Павло Сохань, директор Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М.С. Грушевського, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Олексій Онищенко, академік-секретар Національної академії наук України, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук

Станіслав Кульчицький, заступник директора Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Анатолій Денисенко, голова Історичного клубу «Планета», кандидат історичних наук, головний редактор

Іван Дробот, доктор історичних наук, професор національного педагогічного університету ім. Михайла Драгоманова

Володимир Сергійчук, директор Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Євген Свиначук, головний радник Міністра закордонних справ України

Михайло Сорока, головний редактор газети «Урядовий кур'єр»

Леонід Лещенко, доктор історичних наук

Володимир Різун, директор Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук

Павло Орленко, відповідальний секретар

Володимир Лозицький, директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України, кандидат історичних наук

Валерій Солдатенко, зав. відділом Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, доктор історичних наук

Українецько-індійські відносини

Старший науковий співробітник відділу Азії і Африки Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Голова Всеукраїнської асоціації індологів. Закінчила історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Тривалий час працювала у відділі зарубіжної історіографії та історичних зв'язків України з зарубіжними країнами Інституту історії НАН України. Захистила кандидатську дисертацію з проблем відносин України з країнами, що розвиваються. Автор численних наукових праць, присвячених українсько-індійським зв'язкам. Представляла Україну на міжнародних конгресах та конференціях в Індії, виступаючи з науковими доповідями, читаючи лекції в університетах Делі та Бомбею (Момбаї). Була ініціатором і організатором I Всеукраїнської конференції індологів та створення Всеукраїнської асоціації індологів, у 2000 р. обрана головою ВУАІ.

Наш світ стрімко змінюється в бік інтернаціоналізації і глобалізації, тривають структурні зміни в системі міжнародних відносин, іншими стають економічні та політичні параметри багатьох країн. Однією з характерних ознак цих процесів є дедалі зростаючий інтерес до Сходу, в тому числі до такої неординарної країни як Індія. Україна не є тут винятком¹.

Аналіз комплексу українсько-індійських зв'язків свідчить про те, що підґрунтям широких перспектив у майбутньому є три основних фактори: *політичний, економічний і соціальний*.

Перший фактор, що сприятливо впливає на розвиток двосторонніх відносин — соціальний. Його можна назвати фактором гуманітарним або духовної близькості індійського та українського народів. Він полягає в тому, що відносини України та Індії мають давні добрі традиції, вони завжди характеризувалися глибоким взаємним інтересом і повагою, а також прагненням до різностороннього співробітництва.

Українські вчені намагаються це пояснити тим, що в пра-

давні часи на території сучасної України жили сіндомеотські племена (біля Чорного та Азовського морів), які розмовляли на давньоіндійських діалектах — пракритах, а в основі їх писемності лежав санскрит. Звідси стає зрозумілим, чому в письмовому пам'ятнику XII ст. часів Київської Русі — «Слово о полку Ігоревім» — так багато слів, схожих на санскритські, а в курганах Півдня України (доскіфського періоду) знайдені свідчення поклоніння індійським богам. Цікаво і те, що досі українці мають прізвища, які надзвичайно подібні до індійських: українські — Сахно, Путря, Шудря, Бушма, Вішень, а індійські — Сахні, Путра, Шудра, Бхішма, Вішну.

Деякі спеціалісти вважають, що основні міфи давньоіндійської «Ригведи» тривалий час були написані на санскриті у V—III ст. до н.е. саме на території сучасної України, що індійські племена, які створили давньоіндійські міфи, прийшли в Індію з Північного Заходу, тобто з гирла Дніпра та Південного Бугу. Ці вчені намагаються довести, що йдеться не про культурний українсько-індійський взаємний вплив, а про спільно пережите життя у давнину, про спільну прабатьківщину, про спільність уявлень і вірувань, звичаїв та обрядів. Такий підхід до історичного минулого двох народів вбачається дуже цікавим і заслуговує на пильну увагу².

Історія не зберегла свідчень того, хто першим з українців відвідав Індію. Однак відомі імена тих, хто тривалий час жив у цій країні і своєю самовідданою працею сприяв зближенню і взаєморозумінню двох народів. Серед них виходець з України Я.Попов (1844—1918 рр.) — перекладач та видавець творів індійського філософа Свами Вівекананди. На початку XX ст. він здійснив подорож до Індії, де зустрічався з цим видатним індійським вченим. Зусиллями Я.Попова були зроблені переклади та видані важливі індійські релігійно-філософські твори³.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. послідовником, який продовжив та розвинув цю гуманістичну традицію в українсько-індійських зв'язках у галузі медицини, був вчений-епідеміолог, вихідець з України — В.Хавкін (1860—1930 рр.). Він присвятив багато років свого життя вивченню Індії, зробив значний внесок в науку як борець з епідеміями страшних інфекційних захворювань. Створив першу в Індії наукову лабораторію по боротьбі з холерою та чумою. Ця лабораторія пе-

ретворилася в наш час на провідний індійський науково-дослідний інститут у Бомбеї⁴.

Український народ завжди виявляв великий інтерес до індійської культури, літератури, архітектури, живопису, танців. Так, сучасник М.Реріха, видатний український художник Н.Каразін (1842—1908 рр.) відвідав Індію наприкінці ХІХ ст. Результатом його багаторічної праці в Індії стало створення циклу картин з індійського життя. Його послідовниками стали сучасні українські художники. Своєрідним виявленням творчого діалогу української та індійської культур є ілюстрації художника М.Пшинки до видання унікальної книги «Міфи стародавньої Індії» (К., 1992).

Другий основоположний фактор розвитку українсько-індійських відносин полягає в наявності позитивного досвіду економічного і науково-технічного співробітництва, нагромадженого раніше. У міжнародній практиці добре відомо, що колишній СРСР подавав Індії велику економічну та науково-технічну допомогу протягом повоєнних десятиріч. Найбільш плідно радянсько-індійські відносини розвивалися у 1960—1980 рр. Разом з тим, у зарубіжних країнах мало відомо, що значна частка цієї допомоги здійснювалась Україною. За самими скромними підрахунками питома вага внеску України в економічне та науково-технічне сприяння Індії становила в ті роки від 40 до 50% від загальносоюзної залежно від галузі співробітництва⁵.

У 1960—1980 рр. промислові підприємства України постачали свою продукцію більше ніж у 80 країн світу, що розвивалися. Найбільший обсяг українських промислових поставок припадав на Індію. У ці роки плідно розвивалося співробітництво українських та індійських нафтовиків та газовиків. До завоювання незалежності в Індії практично не було нафтовидобувної промисловості. За сприяння радянських спеціалістів, у тому числі українських, на індійській землі було відкрито понад 20 нафтових та газових родовищ протягом 1960—1975 рр.

Українські та індійські спеціалісти успішно співробітничали в процесі розробки концепції розвитку нафтової та газової промисловості Індії, яка була прийнята індійською стороною. Великі групи українських інженерів та робітників працювали в Індії на спорудженні промислових та інших господарських об'єктів, найважливіші серед яких металургійні комбінати в Бхілаї, Бокаро, Вісохапатнамі, машинобудівні заводи у Ранчі,

Дургапурі, Хардварі, нафтопереробні заводи в Барауні і Матурі, ГЕС «Лоуерн-Сіму», «Бхакра», ГЕС «Нейвелі» і «Вінд'ячая» та ін. У процесі їх спорудження та експлуатації українськими спеціалістами було підготовлено велику кількість індійських кваліфікованих кадрів робітників та інженерів. Українці знайомили індійський народ з науково-технічними досягненнями, культурою, освітою, звичаями своєї країни.

Вчені і спеціалісти України зробили вагомий внесок у розвиток науково-технічної інфраструктури Індії. Багато наукових закладів України підтримували плідне співробітництво з лабораторіями, науково-дослідними центрами та інститутами Індії. Особливо успішно працювали у цьому напрямі українські геофізики. Спільно з індійськими колегами з Національного геофізичного інституту в Хайдарабаді вони провели важливі дослідження на території дружньої країни, які дозволили визначити зони, перспективні для розвідки природних ресурсів. Вони отримали також відомості про сейсмічно небезпечні регіони Індії.

Протягом багатьох років тривають ділові контакти вчених Національної академії наук України з вченими Індійського інституту науки в Бангалорі, а також цілим рядом індійських науково-дослідних лабораторій в Хайдарабаді, Дургапурі, Джамшедпурі. У 1960—1980 рр. Україна подала значну допомогу Індії у підготовці кадрів, удосконаленні системи національної освіти як на основі двосторонніх угод, так і в рамках міжнародних організацій. Вона брала активну участь у розвитку системи вищої освіти Індії. Зразком співробітництва у цій сфері можна вважати створення за проектом ЮНЕСКО (1956—1966) Індійського технологічного інституту в Бомбеї. Керівниками та технічними виконавцями цього проекту було багато українських спеціалістів, які зробили значний внесок у будівництво і обладнання інституту, розробку навчальних планів та програм, підготовку викладачів та організацію навчального процесу.

Про велику роль викладачів з України у поданні науково-методичної допомоги Індії в реорганізації вищої школи яскраво свідчить здійснення Варангальського проекту ЮНЕСКО. Мета цього проекту полягала в кваліфікованій підготовці інженерно-технічних кадрів, яких гостро потребувала Індія. Результатом виконання проекту стало створення Варангальського центрального і 13 регіональних коледжів, що значною мірою допомогло розв'язати проблему забезпечення індійської еконо-

міки кваліфікованими кадрами.

Наведені приклади ілюструють лише найбільш яскраві сторінки українсько-індійських відносин у той період.

Республіка Індія однією з перших визнала незалежність України 26 грудня 1991 р. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між двома державами було підписано у Києві 17 січня 1992 р. З літа того ж року в Києві діє посольство Республіки Індія. Його очолив С.Т. Деваре, а з лютого 1993 р. в Нью-Делі розпочало діяльність українське посольство на чолі з першим послом України в Індії — Г.І.Ходоровським.

З проголошенням незалежності України відкрилися нові перспективи співробітництва двох країн. Переваги для Індії полягають у тому, що вона може через співробітництво з Україною реалізувати свої можливості, які не знайшли практичного втілення у контактах з іншими країнами (США, Японією, Росією та ін.). Для України Індія приваблива ще й тим, що у попередні роки було закладено міцне підґрунтя українсько-індійського співробітництва, яке необхідно розвивати та вдосконалювати з урахуванням сучасної ситуації.

Перелічені фактори суттєво впливають на перспективу розвитку українсько-індійських відносин по основних напрямках співробітництва. В галузі торгівлі воно може розвиватися у традиційних рамках попередніх років. Особливості українсько-індійської торгівлі в наш час полягають у тому, що в умовах економічних проблем і український, і індійський ринки можуть не висувати високих вимог до якості продукції і піти на розумний компроміс між ціною та якістю, беручи до уваги, що ціни українських та індійських товарів значно нижчі за світові. Маючи потребу у валютних коштах, Індія зацікавлена в тому, щоб торгово-економічні зв'язки будувалися на безвалютній основі, що також відповідає інтересам України.

Щодо співробітництва у військовій сфері, то згідно з оцінками індійських спеціалістів, збройні сили Індії отримували з України значну частину військової техніки. В даний час індійська армія, авіація та флот відчувають гостру потребу у відновленні (реконструкції) військової техніки, поставках запасних частин. Україна готова експортувати продукцію оборонної промисловості.

Економічне співробітництво може бути побудоване за участі України в модернізації та технічному переозброєнні в Індії

технологій на провідних об'єктах в енергетиці та металургії; наданні Україною сприяння Індії у створенні нових виробництв, орієнтованих на впровадження технологій машинобудування, виробництво окремих видів електроніки, створення автоматичних систем. На Україні ця галузь співробітництва може розвиватися із залученням індійських інвестицій для створення спільних українсько-індійських підприємств.

У ряді напрямів науково-технічне співробітництво може бути особливо перспективним і ефективним, оскільки Індія виявляє велике зацікавлення до розробок українських вчених у галузі електрозварювання, матеріалознавства, надтвердих матеріалів, космічної техніки та інших науково-технічних напрямів, в яких Україна досягла успіхів і дістала світове визнання. Важливу роль повинна відіграти і підготовка кадрів як в Індії, так і в Україні, де також є давні традиції і нагромаджено великий позитивний досвід.

Надзвичайно важливим в наш час є всебічний розвиток співробітництва не тільки у торгово-економічних, військово-промислових та науково-технічних напрямах, але й у галузі науки, освіти, культури. В останні роки тут спостерігалися деякі важливі зрушення і особливо помітними вони були у сфері гуманітарних наук. Значним явищем, наприклад, було проведення у січні 2000 р. I Всеукраїнської конференції індологів та створення Всеукраїнської асоціації індологів (ВУАІ) — фахівців з різних галузей гуманітарних знань — істориків, філософів, філологів, літературознавців та ін. Особливістю цих наукових заходів було те, що вони відбувалися за активної участі індійських дипломатів та спеціалістів. Скажімо, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індія в Україні у 1999—2002 рр. Відья Бушана Соні надав вкрай необхідну підтримку в організації та проведенні цих наукових заходів, виступив з змістовними доповідями на конференції і презентації ВУАІ.

Головна ідея проведення I Всеукраїнської конференції індологів полягала в тому, щоб організувати та здійснити обмін думками українських вчених, які досліджують різноманітні проблеми розвитку індійського суспільства; зібрати якомога повнішу інформацію про стан розвитку в Україні індології та суміжних з нею дисциплін; проаналізувати основні напрями, тенденції, труднощі та перспективи розвитку різних галузей індологічної науки (філологічної, історичної, філософської то-

**Делегати та гості I-ї Всеукраїнської конференції індологів
(у центрі — посол Індії В.Б. Соні). 2000 р.**

що); сприяти поширенню в Україні наукових знань та загальної інформації про Індію як одну з провідних держав сучасної Азії та світу в цілому.

Важливою особливістю конференції було те, що загальна кількість її учасників і гостей перевищувала 100 осіб, незважаючи на те, що такий індологічний науковий форум проводився в Україні вперше. З оригінальними і змістовними доповідями на конференції виступили фахівці з Києва, Луцька, Львова, Одеси, Полтави, Харкова. Конференція стала помітним явищем в науковому та суспільному житті України, оскільки в процесі її підготовки і проведення було зроблено першу спробу зібрати всіх українських фахівців, які займаються дослідженнями у сфері індології — історії, релігії, філософії, філології.

Як з'ясувалося, наукові розробки з індології активно проводяться не лише в наукових і навчальних закладах Києва, а й у Харківському і Одеському національних університетах. Оригінальні теми з порівняльної середньовічної персько-індійської літератури вивчаються у Львівському національному університеті. Завершилася конференція створенням Всеукраїнської Асоціації індологів (ВУАІ). Установчі збори ВУАІ, що відбу-

лися після закінчення конференції, підкреслили головну мету та завдання її створення. Вони полягають у тому, щоб об'єднати фахівців-індологів України для координації наукових досліджень у гуманитарній галузі, обміну науковою інформацією, проведення наукових конференцій, публікації наукових індологічних видань⁶.

Третій основоположний і головний фактор у розвитку українсько-індійських відносин — політичний. Він полягає у близькості політики України та Індії по багатьох найважливіших міжнародних проблемах. В Україні з глибокою повагою ставляться до того, що Індія була провідним ініціатором та організатором Руху неприєднання, доклала багато зусиль до практичної реалізації п'яти відомих принципів «панча шила», що включають дотримання територіальної цілісності та суверенітету, ненапад, невтручання у внутрішні справи, рівність і взаємовигоду, мирне співіснування. Проведенням такої зовнішньої політики, починаючи з середини минулого сторіччя, Індія здобула собі великий міжнародний авторитет.

У своїй зовнішньополітичній діяльності Індія здійснює активні кроки, спрямовані на забезпечення належного місця і ролі на міжнародній арені згідно з масштабами та потенціалом цієї країни, насамперед, щодо підтримки прагнення Індії до набуття статусу постійного члена РБ ООН та розуміння у світі позиції Індії щодо проблем її власної безпеки, боротьби з міжнародним тероризмом, посилення обороноспроможності країни, в тому числі шляхом створення в Індії сил мінімального ядерного стримування. Зовнішня політика Індії ґрунтується на принципах неприєднання, неучасті у військових союзах. Країна підтримує конструктивні відносини практично з усіма державами світу, сприяє розвитку регіональної інтеграції. Вона є твердим прибічником багатополюсного світу і виступає проти домінування в ньому окремих держав.

Що стосується України, то з моменту проголошення незалежності у 1991 р. вона активно бореться за право стати повноправним членом міжнародного співтовариства, прагне завоювати міжнародний авторитет і зайняти чільне місце у міжнародному розподілі праці. Цьому покликані сприяти принципи, покладені в основу зовнішньої політики України: прагнення до співробітництва з усіма зацікавленими країнами, відкритість у зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносинах; доб-

Група українських та індійських вчених під час міжнародного конгресу, присвяченого 50-річчю ООН (в центрі — Президент Індійської Ради з міжнародних відносин Х.С.Джош та делегат від України О.І.Лукаш). Нью-Делі, 1995

ровільність, взаємоповага, рівність, взаємовигідність і невтручання у внутрішні справи; засудження війни як засобу національної політики, визнання принципу незастосування сили і загрози силою, врегулювання будь-яких міжнародних суперечок виключно мирними засобами.

Україна дотримується принципу цілісності міжнародного світу і міжнародної безпеки та вважає, що загроза національній безпеці будь-якої держави є загрозою загальній безпеці миру в усьому світі. У своїй зовнішній політиці вона відстоює підхід «безпека для себе — через безпеку для усіх». Таким чином, позиції України і Індії за головними принципами міжнародного життя близькі або збігаються, що створює сприятливий міжнародний клімат. Це відкриває широкі можливості для політичних, економічних, культурних та інших контактів між нашими країнами.

Але картина перспектив українсько-індійського співробітництва буде неповною, якщо не сказати про проблеми та труднощі, які стоять на цьому шляху. Передовсім вони полягають

Група українських вчених і фахівців в гостях у Посла Республіки Індія в Україні В.Б. Соні (резиденція посла в Києві, 2001 р.)

у руйнуванні старих політичних і економічних зв'язків, в економічних та соціальних проблемах і труднощах. За останні десять років Україна пережила складний період національного становлення, розбудови незалежної демократичної держави. Добре відомо, що цей процес характеризувався руйнуванням старої політичної системи, докорінними змінами в економіці, необхідністю удосконалення державного управління. Така ситуація в країні ускладнювалася тяжкою і тривалою кризою, зумовленою розпадом колишнього Радянського Союзу та занепадом економіки. Цілком природно, що всі ці обставини негативно вплинули на економічні, науково-технічні та інші зв'язки з зарубіжними країнами, в тому числі і з Індією. В цей період вони розвивалися повільно, нерівномірно і не відповідали тому великому потенціалу, що мали Україна та Індія⁷.

Успішний розвиток двосторонніх зв'язків ускладнювався і низкою причин міжнародного характеру, наприклад, специфікою українсько-російських і українсько-пакистанських відносин. Безсумнівно, що і в самої Індії ці десять років пройшли під знаком переусвідомлення місця і ролі України вже не як складової СРСР, а як самостійного суб'єкта міжнародних від-

носин.

Зусилля, спрямовані на подолання всього комплексу проблем повинні включати, на наш погляд, такі аспекти, як удосконалення договірно-правової бази українсько-індійського співробітництва; перехід до укладення прямих угод та встановлення безпосереднього співробітництва між українськими й індійськими підприємствами і організаціями; врегулювання кола питань, пов'язаних із українсько – російсько – індійськими і українсько – пакистано – індійськими відносинами.

Починаючи з 1991 р. індійський уряд здійснював політику реформ, спрямовану на лібералізацію економіки. Сьогодні Індія посідає шосте місце в світі за сумою головних макроекономічних показників і входить в десятку найбільш динамічно зростаючих країн світу (темпи щорічного зростання ВВП країни впродовж останніх трьох років становлять від 6 до 7% на рік).

Аналіз результатів зовнішньополітичних заходів, здійснених Індією протягом останнього періоду, свідчить про наростання інтересу з боку провідних країн світу до Індії як країни з більш ніж мільярдним населенням, містким внутрішнім ринком та сприятливим інвестиційним кліматом. Зважений зовнішньополітичний курс індійського керівництва, реальний економічний потенціал цієї країни, новий ядерний статус Індії, а також активна позиція у боротьбі з міжнародним тероризмом сприяють зміцненню її позицій на міжнародній арені. Ряд країн світу, в тому числі члени ядерної «п'ятірки» офіційно заявили про готовність підтримати прагнення Індії до набуття постійного членства в РБ ООН. Про свої наміри підтримати кандидатуру Індії до складу реформованої РБ ООН заявила і Україна.

У ході зустрічі в Індії у жовтні 2002 р. Президент України Л.Д.Кучма і Президент Республіки Індія Абдул Калам констатували спільність підходів до більшості ключових питань міжнародної політики та відсутність принципових політичних розбіжностей, підкреслили традиційно дружній характер українсько-індійських відносин, великий досвід взаємовигідного співробітництва. Вони також відмітили, що 2002 р. став початком нового періоду активних кроків у цьому напрямі, який позначений поживленням двосторонніх відносин в усіх сферах співробітництва, оскільки був проголошений Роком відновлення українсько-індійського партнерства.

Індійська сторона вітала участь українських спеціалістів у

глобальних тендерах в енергетичному секторі Індії, будівництві ліній електропередач, а також у тендерах в металургійній та коксохімічній галузях. Українська сторона висловила готовність до постачання в Індію обладнання для трубопроводів та до участі у реконструкції газопроводів, будівництві автошляхів та шляхової інфраструктури. Сторони підкреслили важливість подальшого розвитку співробітництва у сфері науки і технології, збільшення кількості спільних проектів, була відзначена перспективність створення спільних підприємств для розробки нових високих технологій і спільного виходу з ними на ринки третіх країн, а також важливість розвитку співробітництва у галузі дослідження та мирного використання космічного простору. Відзначалася також необхідність розширення соціально-культурних зв'язків і активізації співробітництва між Україною та Індією у сфері освіти і науки. Особливу увагу було приділено створенню сприятливих умов для підготовки кваліфікованих кадрів.

Під час переговорів сторони із задоволенням констатували, що українсько-індійські відносини позначені високим рівнем взаєморозуміння і близькістю підходів до основних міжнародних проблем. Підкреслювалася необхідність тісної співпраці у боротьбі проти тероризму, розповсюдження наркотичних засобів, незаконної торгівлі зброєю та інших форм міжнародної злочинності. Обидві сторони наголосили на необхідності зміцнення міжнародного правового режиму боротьби з тероризмом шляхом прийняття конвенції щодо протидії ядерному тероризму і всеохоплюючої конвенції з міжнародного тероризму. Сторони домовилися підвищити рівень взаємодії між Україною та Індією в ООН та інших багатосторонніх форумах.

Україна та Індія погодилися, що ефективним важелем активізації двостороннього співробітництва між Україною та Індією має стати подальше розширення та удосконалення договірно-правової бази між двома країнами. Під час візиту Глави Української держави до Індії було підписано низку міждержавних документів: угода про морське торговельне судноплавство, договори про взаємну правову допомогу при розслідуванні кримінальних справ та про видачу правопорушників, протокол щодо доступу до ринків товарів і послуг між Україною та Індією, а також меморандум про взаєморозуміння між Українським союзом промисловців і підприємців та Конфедерацією індійської

промисловості.

За довгі роки співробітництва між Україною та Індією нагромаджено багатий досвід у розвитку двосторонніх відносин, який матиме велике значення для майбутнього обох країн. У контексті сучасних міжнародних відносин українсько-індійські зв'язки посідають особливе місце. Вони ніколи не ускладнювалися суперечками, економічними або політичними блокадами чи іншими конфліктами. Для світового співтовариства відносини між Україною та Індією можуть правити за взірець міжнародного співробітництва, заснованого на принципах миру та гуманізму, взаємної вигоди і взаєморозуміння і зможуть впливати на формування безпечного політичного і економічного клімату як в Азії, так і в Європі.

¹ Див. докл.: Траєкторії президентів // День. — 2002. — 2 жовтня.

² Див. напр.: Трубачов О.Н. *Indoagica* в Северном Причерноморье. Москва, 1999 // Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.

³ Лукаш О., Рубель К. Індія // Енциклопедія української діаспори. Т.4. Київ — НьюЙорк — Чикаго — Мельбурн, 1995. — С. 84—85.

⁴ Лукаш О. З історії розвитку українськоіндійських зв'язків // Індія: давнина і сучасність. Вип. I. — К., 2003. — С.72—77.

⁵ Див. докл.: Лукаш О.І. Науково-технічні зв'язки СРСР з Індією (1970—1975 рр.) // Український історичний журнал. — 1979. — №8. — С.76—83; Лукаш О.І., Полюк С.П. Участь Української РСР у співробітництві Радянського Союзу з Індією (70-ті — 80-ті роки) // Український історичний журнал. — 1982. — №3. С.101—108; Лукаш О.И. Украинская ССР в связях Советского Союза с развивающимися странами. — К., 1990.

⁶ Перша Всеукраїнська науково-практична конференція індологів // Східний світ. — 2000. — №1. — С.167—168.

⁷ Індія—Україна: збільшити товарообіг // Президентський вісник. — 2000. — 17—23 липня.

⁸ Bimal Jalam. *India's Economic Policy. Preparation for the Twentyfirst Century.* — New Delhi, 1996.

⁹ India 2000. *A Reference Annual.* — New Delhi, 2000.

¹⁰ Manorama Yearbook 1997. Kottayam, 1998.

ЗМІСТ

Кофі Аннан. Демократія — це спосіб життя	4
Анатолій Зленко. Європейський поступ України	10

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Володимир Яловий. Роль Києва як столиці в становленні та розвитку дипломатичних відносин сучасної Української держави	13
Леонід Губерський. Європейські студії у навчальних закладах України	20
Сергій Пирожков. Думки з приводу концептуальних засад зовнішньополітичної діяльності України.....	34
Борис Гуменюк. Кадри для зовнішньої політики України третього тисячоліття	49
Павло Кривонос. Дипломатія без краваток	57

ДО ДЖЕРЕЛ

Ярослав Дашкевич. Турецьке дипломатичне листування українською мовою в 40-х рр. XVI ст.	61
Микола Тимошик. Рукописна і друкована україніка у Франції як джерело дослідження українсько-французьких відносин	79
ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ	97

ПОСЛИ УКРАЇНИ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Посольство в Республіці Австрія. <i>Володимир Огризко</i>	114
Посольство в Азербайджанській Республіці. <i>Борис Алексенко</i>	115
Посольство в Алжирській Народній Демократичній Республіці. <i>Михайло Дашкевич</i>	116
Посольство в Аргентинській Республіці. <i>Олександр Майданник</i>	117
Посольство в Королівстві Бельгія. <i>Володимир Хандогій</i>	118
Посольство в Республіці Білорусь. <i>Анатолій Дронь</i>	119
Посольство в Республіці Болгарія. <i>Вячеслав Похвальський</i>	120
Посольство у Федеративній Республіці Бразилія. <i>Юрій Богаєвський</i>	121
Посольство у Ватикані. <i>Ніна Ковальська</i>	122

Посольство у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії. Ігор Мітюков	123
Посольство у Соціалістичній Республіці В'єтнам. Ростислав Білодід	124
Посольство у Грецькій Республіці. Віктор Кальник	125
Посольство в Грузії. Степан Волковецький	126
Посольство в Арабській Республіці Єгипет. Андрій Веселовський	127
Посольство в Естонській Республіці. Микола Макаревич	128
Посольство в Республіці Ірак. Олег Семенець	129
Посольство в Ісламській Республіці Іран. Вадим Примаченко	130
Посольство в Королівстві Іспанія. Олександр Тараненко	131
Посольство в Італійській Республіці. Борис Гудима	132
Посольство в Республіці Казахстан. Василь Цибенко	133
Посольство в Канаді. Юрій Щербак	134
Посольство в Киргизькій Республіці. Петро Шаповал	135
Посольство в Китайській Народній Республіці. Михайло Резник	136
Посольство в Республіці Корея. Володимир Фуркало	137
Посольство в Республіці Куба. Віктор Пащук	138
Посольство в Латвійській Республіці. Віктор Михайловський	139
Посольство в Ліванській Республіці. Валерій Рилач	140
Посольство у Великій Соціалістичній Народній Лівійській Арабській Джамахірії. Олексій Рибак	141
Посольство в Литовській Республіці. Микола Деркач	142
Посольство в Республіці Македонія. Павло Кір'яков	143
Посольство в Республіці Молдова. Петро Чалий	144
Посольство в Королівстві Марокко. Юрій Малько	145
Посольство в Федеративній Республіці Нігерія. Володимир Бутяга	146
Посольство в Королівстві Нідерланди. Дмитро Марков	147
Посольство у Федеративній Республіці Німеччина. Анатолій Пономаренко	148
Посольство в Ісламській Республіці Пакистан. Володимир Пономаренко	149
Посольство в Республіці Польща. Олександр Никоненко	150
Посольство в Південно-Африканській Республіці. Ігор Турянський	151
Посольство в Португальській Республіці. Костянтин Тимошенко	152
Посольство в Російській Федерації. Микола Білоблоцький	153
Посольство в Румунії. Антон Бутейко	154

Посольство в Об'єднаних Арабських Еміратах. <i>Ігор Тимофеев</i>	155
Посольство Республіки Сінгапур. <i>Олександр Горін</i>	156
Посольство в Сирійській Арабській Республіці. <i>Володимир Коваль</i>	157
Посольство у Словацькій Республіці. <i>Юрій Рилач</i>	158
Посольство у Сполучених Штатах Америки. <i>Костянтин Грищенко</i>	159
Посольство в Турецькій Республіці. <i>Ігор Долгов</i>	160
Посольство в Туркменістані. <i>Вадим Чупрун</i>	161
Посольство в Угорській Республіці. <i>Орест Климпуш</i>	162
Посольство в Республіці Узбекистан. <i>Анатолій Касьяненко</i>	163
Посольство у Фінляндській Республіці. <i>Петро Сардачук</i>	164
Посольство в Республіці Хорватія. <i>Віктор Кирик</i>	165
Посольство у Чеській Республіці. <i>Сергій Устич</i>	166
Посольство у Швейцарській Конфедерації. <i>Євген Бершеда</i>	167
Посольство в Королівстві Швеція. <i>Олександр Сліпченко</i>	168
Посольство в Союзній Республіці Югославія. <i>Анатолій Шостак</i>	169
Посольство в Японії. <i>Юрій Костенко</i>	170
Представник України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу) в Королівстві Бельгія. <i>Роман Шпек</i>	171
Постійний повноважний представник України при координаційних інститутах Співдружності Незалежних Держав. <i>Олександр Данильченко</i>	172

ІНОЗЕМНІ ПОСЛИ В УКРАЇНІ

Посольство Республіки Австрія. <i>Міхаель Місс</i>	174
Посольство Азербайджанської Республіки. <i>Алієв Таят Мусеїб оглу</i>	175
Посольство Алжирської Народної Демократичної Республіки. <i>Шеріф Шихі</i>	176
Посольство Аргентинської Республіки. <i>Мігель Анхель Кунео</i>	177
Посольство Перехідної Ісламської Держави Афганістан. <i>Сейєд Мохаммад Хайрхак</i>	178
Посольство Королівства Бельгія. <i>П'єр Дюбюїссон</i>	179
Посольство Республіки Білорусь. <i>Валентин Величко</i>	180
Посольство Республіки Болгарія. <i>Ангел Ніколаєв Ганев</i>	181
Посольство Федеративної Республіки Бразилія. <i>Елдер Мартінс де Мораєс</i>	182
Посольство Ватикану. <i>Нікола Етерович</i>	183

Посольство Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. Роберт Брінклі	184
Посольство Соціалістичної Республіки В'єтнам. Ву Зионг Хуан	185
Посольство Республіки Вірменія. Грач Сілванян	186
Посольство Грецької Республіки. Панайотіс Гумос	187
Посольство Грузії. Грігол Катамадзе	188
Посольство Королівства Данія. Мартін Кофод	189
Посольство Естонської Республіки. Тіт Набер	190
Посольство Арабської Республіки Єгипет. <i>Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед</i>	191
Посольство Держави Ізраїль. Анна Азарі	192
Посольство Республіки Індія. Шеххолоен Кінген	193
Посольство Республіки Індонезія. Ремі Рамаулі Сіахаан	194
Посольство Ісламської Республіки Іран. Ахмад Садег-Бонаб	195
Посольство Королівства Іспанія. Луїс Гомес де Аранда і Війєн	196
Посольство Італійської Республіки. Іоланда Брунетті Гетці	197
Посольство Республіки Казахстан. Равіль Чердабаєв	198
Посольство Канади. Ендрю Норвал Робінсон	199
Посольство Киргизької Республіки. Есенгул Омуралієв	200
Посольство Китайської Народної Республіки. Лі Гобан	201
Посольство Республіки Корея. Джанг Шин	202
Посольство Республіки Куба. Хосе Діонісіо Пераса Чапо	203
Посольство Держави Кувейт. Хафіз Мохамед Аль Аджмі	204
Посольство Латвійської Республіки. Андріс Вілцанс	205
Посольство Литовської Республіки. Вітаутас Пятрас Плечкайтіс	206
Посольство Республіки Македонія. Владо Блажевські	207
Посольство Королівства Марокко. Мохамед Азгар	208
Посольство Республіки Молдова. Олексій Андрієвські	209
Посольство Федеративної Республіки Нігерія. Альфред Джон Нанна	210
Посольство Королівства Нідерландів. <i>Франк Монік Патрісія Антуанетта</i>	211
Посольство Федеративної Республіки Німеччина. <i>Дітмар Гергард Штюдеманн</i>	212
Посольство Королівства Норвегія. Андерс Хельсет	213
Посольство Ісламської Республіки Пакистан. Шамун Алам Хан	214
Посольство Південно-Африканської Республіки. Деларей Ван Тондер	215

Посольство Республіки Польща. <i>Марек Зюлковські</i>	216
Посольство Португальської Республіки. <i>Педру Мануел Сарменту де Вашконселуш і Каштру</i>	217
Посольство Російської Федерації. <i>Віктор Черномирдін</i>	218
Посольство Румунії. <i>Александру Корня</i>	219
Посольство Словацької Республіки. <i>Василь Грївна</i>	220
Посольство Сполучених Штатів Америки. <i>Карлос Паскуаль</i>	221
Посольство Республіки Туреччина. <i>Альп Караосманоглу</i>	222
Посольство Туркменистану. <i>Аман-Гельди Байрамов</i>	223
Посольство Угорської Республіки. <i>Ференц Контра</i>	224
Посольство Республіки Узбекистан. <i>Шамансур Шахалілов</i>	225
Посольство Республіки Фінляндія. <i>Тімо Юхані Репо</i>	226
Посольство Французької Республіки. <i>Філіп де Сюремен</i>	227
Посольство Республіки Хорватія. <i>Мар'ян Комбол</i>	228
Посольство Чеської Республіки. <i>Карел Штїндл</i>	229
Посольство Швейцарської Конфедерації. <i>Жан-Франсуа Каммер</i>	230
Посольство Королівства Швеції. <i>Свен Улоф Оке Петерсон</i>	231
Посольство Союзної Республіки Югославія. <i>Раде Філіпович</i>	232
Посольство Японії. <i>Кішіро Амае</i>	233
Представництво Європейської Комісії в Україні. <i>Андре Ванавербек</i>	234
Представництво ООН в Україні. <i>Даглас Гарднер</i>	235

3 ВІДСТАНИ СТОЛІТЬ

Сергій Грабар. Міжнародні зв'язки Київської Русі	236
Віктор Брехуненко. Дипломатія українського козацтва й Кримський ханат: укладення військового союзу в 1624 р.	246
Андрій Бульвінський. Українська дипломатія на Варшавському сеймі 1659 р.	257
Володимир Сергійчук. Неусвідомлення України	271
Дмитро Будков. Міжнародно-інформаційна діяльність УСРР (1917—1923 рр.)	306
Володимир Головченко. Угода між урядом УНР і російським політичним комітетом Бориса Савінкова	327
Віктор Матвієнко. УНР і балтійські конференції	347
Валерій Солдатенко. Українська революція й пошук зовнішньополітичних орієнтацій УНР	369

Вікторія Соловйова. Дипломатична діяльність Української Держави в країнах Західної Європи	380
Павло Гай-Нижник. Фінансові взаємини Української Народної Республіки і Української Держави з Німеччиною та Австро-Угорщиною (1918 р.)	394
Михайло Ходоровський. Міжнародні зв'язки українських політичних діячів-масонів	413
Володимир Лозицький. Українсько-польське протистояння на Волині й у Поліссі	428
Іван Дробот. Міжнародна діяльність українських соціал-демократів у боротьбі за державність	443

СЛОВО ІНОЗЕМНИМ ДИПЛОМАТАМ

Григол Катамадзе. Я люблю Україну	475
Марек Зюлковскі. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи	478
Др. Хосе Д. Пераса Чапо. Україна—Куба. Дружні зв'язки міцніють	484
Даглас Гарднер. Україна — важливий партнер ООН	486

НОТАТКИ ПОСЛА

Петро Сардачук. Дипломатія — служіння Вітчизні	488
---	-----

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

Микола Несук. День української дипломатії: історичні підстави визначення ..	508
Ярослав Калакура. Історизм української дипломатії	519
Юрій Пахомов. Захист інтересів України в контексті інтегрування в глобальний простір	534
Ірина Войцехівська. Фрагмент з дипломатичних студій Віталія Ейнгорна	543
Світлана Кагамлик. Києво-Печерська лавра в культурно-просвітницьких взаєминах з релігійними центрами Європи XVII—XVIII ст.	551

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ДИПЛОМАТІЯ

Тарас Кияк. Євроінтеграція України очима ЄС	567
Петро Коломієць. Україна — транзитна держава: економіка і геополітика	577
Наталія Мхитарян. Україна і Організація Чорноморського економічного співробітництва	587

Ольга Лукаш. Українсько-індійські відносини	596
Євген Свинарчук. Андське співтовариство націй і Україна	609
Дмитро Варнавський. Україна—Іран: горизонти співробітництва	616
Марина Рубцова. Україна—Африка: обрії співробітництва	624

ПОРТРЕТИ ДИПЛОМАТІВ

Борис Гончар. Олександр Шульгин — перший міністр закордонних справ незалежної України	631
Тетяна Осташко. Вячеслав Липинський — історик, політик, дипломат	656
Олександр Мукомела. Дипломатичні візії Євгена Касьяненка	670
Анатолій Денисенко. Великий дар Юрія Кочубея	679

З КРАЇН ДАЛЕКИХ ПОВЕРНУВШИСЬ

Михайло Сорока. Реалії і виклики нового віку	688
Павло Орленко. В об'єднаному Берліні	716

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТА

Євген Кравченко. Пам'ятні зустрічі	728
Ігор Засєда. Спорт, який об'єднує світ	741
Віктор Набруско. Свобода слова як рушійна сила розвитку демократичного суспільства	748
Віктор Пасак. Світ на телеекрані	756
Володимир Шкляр. Мас-медіа в новому столітті	761

МОЛОДОМУ ДИПЛОМАТУ

Володимир Крижанівський. Країнознавча підготовка дипломата	771
Василь Кириченко. Проблеми консульської служби України	787

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ

Валерій Капелюшний. Українська дипломатія в постатях	797
Василь Марусик. Дипломатія у фотооб'єктиві	805

ХРОНІКА ПОДІЙ

Петро Коломієць. Дипломатичне досє. 2002 рік	809
---	-----

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА — 2002

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск третій

Упорядники:

*Леонід Губерський, Борис Гуменюк,
Павло Кривонос, Анатолій Денисенко*

Засновники:

Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України,
Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв,
Історичний клуб «Планета»

Редакційне свідоцтво серія КВ № 4669
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Видавець:

Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв

Видання рекомендоване до друку Вченою радою
Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України,
протокол №3 від 14 листопада 2002 р.

Вищою Атестаційною Комісією України щорічник визнано
фаховим виданням з політичних, історичних наук.

Виконавчий директор

Галина Денисенко

Заступник відповідального секретаря

Володимир Денисенко

Обкладинка художника *Ростислава Пахолока*
Макет і верстка *Сергія Краснікова*

Набір і підготовка до друку здійснені
інформаційно-видавничим центром «Планета»

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 14-б;
для листування — Київ-34, абонентська скринька 32; тел. 246-98-06.

Видруковано в ПЦ «Інтертехнологія», м.Київ, вул. Воровського, 34-г.
Формат 60x84/16. Обл.-вид. арк. 68,6. Підписано до друку 04.04.2003.
Тираж 1500 примірників. Зам. 120.